

AZ ÓNODI VÁR KORAI ÉPÍTKEZÉSEI

DÉTSHY MIHÁLY

Az egykori Borsod megye várai közül a történelem folyamán Diósgyőr mellett a Miskolctól alig 20 km-re délkeletre, a síkságon álló Ónod játszotta — a XVI. sz. végétől már mint végvár — a legfontosabb szerepet. Ismételt pusztulása és szándékos rombolása ellenére is Diósgyőr után e várnak láthatók ma a legkiterjedtebb maradványai. De nemcsak a — jelenleg még feltáratlan — romok őrzik számunkra történetének emlékét, hanem viszonylag gazdag és részletes — eddig túlnyomó részben kiadatlan — írásos források is.¹ Ezek Ónod építéstörténetén túlmenően hazánk gótikus és reneszánsz építési gyakorlatára vonatkozóan is fontos adalékokkal szolgálnak. Ónod vára nem tartozik a tatárjárás után, a XIII. század második felében épült várak népes csoportjához. Azoknak az erősségeknek egyike, amelyeket a XIV—XV. század folyamán a felemelkedő főúri családok építtettek újonnan szerzett birtokközpontjaikban.

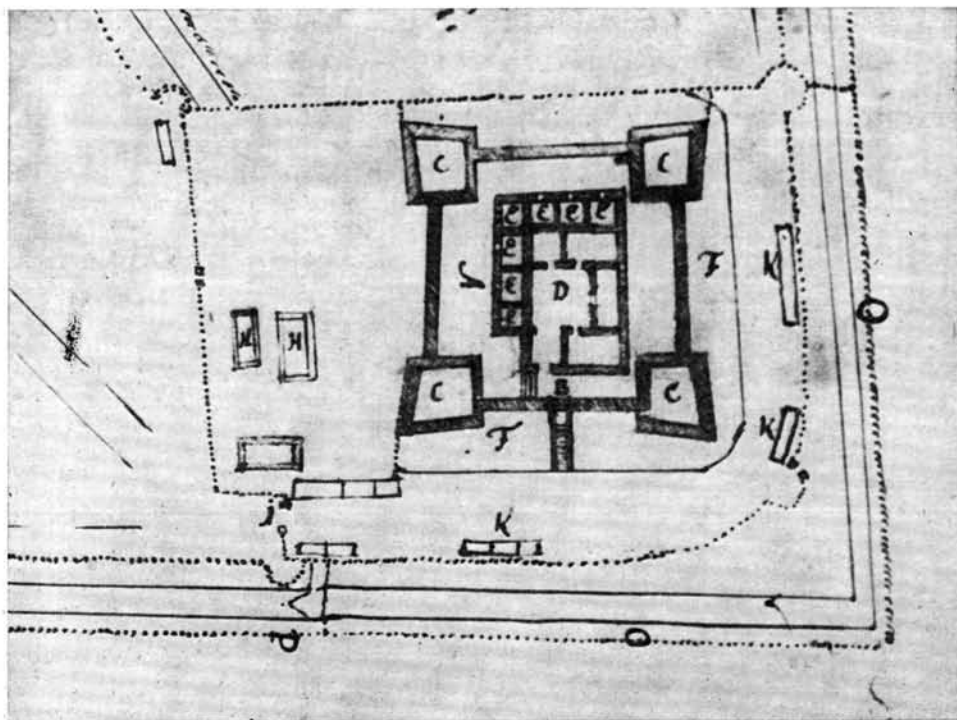
Ónod, pontosabban *Felsőónod* birtokot 1343-ban Nagy Lajos adományozta udvari apródjának, *bőcsi Domokos fia Péter*nek, a saját, továbbá apja és hat fivére részére.² Az utóbb *Czudar* nevet viselő, birtokáról ónodinak nevezett, szlavón báni méltóságra emelkedett Péter építtette a várat a XIV. század utolsó évtizedeiben.³ A vár építésének körülményeiről az örökösöknek a birtokok megosztása miatt támadt, húsz évig húzódó pereskedését 1416-ban lezáró királyi döntést tartalmazó oklevél tájékoztat.⁴

Péter, amint a későbbi oklevelekből megtudjuk, királyi engedély nélkül fogott az építkezéshez, és a várat a község plébánia templomának környezetében vagy éppenséggel a templom körül építtette meg, amelyre egy „nagy tornyot”, öregtornyot is emeltetett.⁵ A vár a síkságon, a Sajó mellett kis magaslaton épült. Péter bán az építkezést nem fejezte be, de a vár az ő életében már lakható lehetett, mert az oklevél szerint haláláig, 1395-ig vagy 1396-ig, saját külön lakóhelye, rezidenciája volt Ónodon, feltehetően a várban.⁶ Halálát követően fiaival együtt itt lakott özvegye is, aki a XV. század első éveiben befogadta ide Péter fivérének, Istvánnak fiát, Benedeket is embereivel együtt, hogy a zavaros időkben biztonságban legyen, míg végül 1405-ben Péter fiai, Simon és Jakab kiűzték innen.⁷

1413-ban a két fivér engedélyt kért és kapott Zsigmond királytól, hogy a vár építését befejezzék, egyúttal a király mint egyedüli birtokosokat megerősítette őket a vár tulajdonában.⁸ 1415-ben István fia Benedek fordult a királyhoz, sérelmezve, hogy unokafivérei az építkezés ürügyén jogtalanul lettek a

vár kizárólagos birtokosai, és ezért a király őt is megerősítette a vár ráeső részének birtokában.⁹ 1416-ban született végleges döntés az 1397 óta folyó birtokperben. Ekkor Zsigmond tüzetesen és egyértelműen megszabta, hogy a peres felek a várat a következőképpen osszák kétfelé egymás között: „úgy tudniillik, hogy annak egyik része, mégpedig a délről és keletről fekvő... a vár közepén, az említett plébánia templom fölött épült nagy torony felével együtt Benedeknek, a másik fele viszont, mégpedig az észak és nyugat felől fekvő az említett torony másik felével Jakabnak és Simonnak, és következőképpen örökösüknek maradjon örökre.”¹⁰ A család birtokleveleit illetően az oklevél úgy intézkedik, hogy azokat „az Olnod várában épült, fentebb írt toronyban egy *boltában*, azaz boltban helyezték el megőrzésre, a bolt ajtaját saját pecsétjükkel lezárva”, majd hozzáteszi: „a nagy torony ajtaja, amelyen át az ő, Simon és Jakab házából jelenleg a toronyhoz átjárnak, rekesztessék el, és bejáratul magán a tornyon egy másik közös ajtót kell készíteniük”.¹¹

Az oklevél leírása alapján a vár négyszögalaprajzú volt, és udvarát a négy égtáj felől vette körül a felsorolt négy épületrész. A vár első ismert részletes felmérése 1662-ből a vár magvát valóban négyszögalaprajzúnak ábrázolja.¹² Igaz, ekkor az udvarnak csak három oldalán húzódik épületszárny, míg két

1. kép. Az ónodi vár 1662. évi alaprajza

oldalon a körítőfalhoz — feltehetően a XVII. sz.-ban — hozzáépített helyiségek sorakoznak. Az 1662. évi alaprajz kétségtelenül sokszorososan átépített állapotot rögzít, de valószínű, hogy a vár megőrizte eredeti alapelrendezését (1. kép).

Az alaprajzon nem ismerhető fel az oklevélben említett *nagy torony*, sem a korábbi plébánia templom, amely fölött épült. A XVII. sz.-i várleltárak felsorolnak ugyan tornyot, a *Veres tornyot*, amelynek helyét azonban egyértelműen nem tudjuk az alaprajzon meghatározni. Az oklevélből megállapítható, hogy a vár magvát építéstörténetileg is a korábban épült templom alkotta, amelyet Szűz Mária titulussal először a pápai tizedjegyzék sorol fel 1332-ben.¹³ Ezt foglalta be Péter bán a várába, ahogyan a Kompoltiak is tették közel ugyanebben az időben kishánai váruk építésénél. A templom és a nagy torony helyét és maradványait régészeti ásatás deríthetné fel. Az oklevélből még arra a következtetésre juthatunk, hogy a XV. sz. elején a vár lakószárnya emeletes lehetett, miután Jakab és Simon *házaiból*, szobáiból nyílt bejárat a torony oklevelek őrzésére kijelölt, kétségtelenül emeleti *boltjába*.

A vár és a hozzátartozó falvak nagyrésze a Czudar család magvaszakadttával 1470-ben kölcsönös örökösödési szerződés alapján a Rozgonyiaké lett, akik a birtok felelészét már 1440-ben zálogba vették.¹⁴ 1472-ben Ónod várát és tartozékait Mátyás király szerezte meg a Rozgonyiaktól, és ez királynői birtokká lett.¹⁵ 1508-ban II. Ulászló Tarczay János székelyispánnak zálogosította el, azzal a kikötéssel, hogy másfél évig semmilyen építkezést nem végezhet a váron. Ha azalatt valamilyen romlás mutatkoznék, azt a határidő letelte után javíttathatja ki.¹⁶ 1510-ben II. Ulászló Ónod várát ákosházi Sárkány Ambrusnak, Pozsony megye és a pozsonyi vár ispánjának, valamint két fivérének adományozta. Az adománylevél szerint azonban „épületektől teljesen megfosztottan és pusztán” adta Sárkány Ambrusnak a várat, és azt „igen sok költséggel és munkával fel kell építeni és helyre kell állítani”. Ezért a király hajlandó volt más várra és birtokokra kicserélni, vagy az építkezésre fordított költségeket készpénzben megtéríteni.¹⁷ A pusztulás okát nem ismerjük, és nincs adatunk arra sem, hogy az új birtokosok, akik 1515-ben még Ónod urai, helyreállították-e a várat.¹⁸

1516-ban Ónod várát és tartozékait már Perényi Imre nádor birtokában találjuk. Perényi, az ország ekkor egyik leghatalmasabb és leggazdagabb főura, abaúji, zempléni, borsodi és hevesi öröklött birtokai mellett második felesége, Kanizsai Dorottya révén több délvidéki vár és uradalom, 1515-ben pedig Siklós, korabeli néven *Soklyos* ura is lett. Ónod jövedelmeitől és egyéb jelentőségétől eltekintve kedvező szálláshelyül is kínálkozott a nádor gyakori utazásain családi székhelye, a Zemplén megyei Terebes és Buda, illetve Siklós között. Valószínűleg ez is indokolhatta, hogy Ónod megszerzése után azonnal nádori méltóságának megfelelő igényességgel kezdett itt is építkezni, ahogyan ugyanekkor Siklóson és a Heves megyei Debrón tette. Az építkezést nyilván az említett, 1508 és 1510 között bekövetkezett pusztulás, ill. a romos állapot is szükségessé tette, bár forrásainkból úgy tűnik, 1516-ban lakható volt a vár.¹⁹

Az ónodi építkezésről az uradalomnak az 1516—1510 évekből ránkmaradt számadásai és néhány levél tájékoztat. A számadások az ónodi uradalom különféle bevételeit és kiadásait tartalmazzák, és ha nem is maradtak

ránk hiánytalanul, és távolról sem tartalmazzák az összes építési költséget, viszonylag összefüggő képet nyújtanak az építkezésekről.²⁰ Mindenek előtt megállapítható, hogy a várudvar egyik oldalát szegélyező új szárny vagy egyik régebbi szárnyat kiegészítő toldalék alakjában egy nagyobb pincehelyiség, *celarium*, és mellette egy kis helyiség, *ház* épült az udvar szintjén vagy alagsorszerűen süllyesztve, efölött pedig egy palota, *palacium*, továbbá az ehhez felvezető, a kor szokása szerint külső lépcső. A pincéről annyit tudunk meg, hogy kőkeretezésű, kétszárnyú ajtaja volt, a szárnyak számát a számadásokban részletezett négy *sark*, négy *heweder* és egy *zar* tanúsítja.²¹ A pincének két ablaka is volt, amelyekre egy-egy vasrács készült.²² A „pince melletti kis házat” is ajtaja vasalásával kapcsolatban említik.²³

A *palacium* kifejezés a korabeli általános szóhasználattól eltérően ebben az esetben nem egyetlen palotatermet jelentett, hanem a mai értelemben vett, több helyiségből álló palotát. Erre több számadástétel utal. Így az egyik „az új palota házai” (ti. szobái) ajtóinak készítéséről szól.²⁴ Más tételek szerint pedig „az új palota” négy ajtajához négy ütköző (*ewthkewzew*) készült, továbbá nyolc heveder és nyolc sarkvas,²⁵ ezek az ajtók pedig nyilván nem egyetlen terembe nyíltak. Több tétel külön megemlíti a palotaszárnyban a „nagy szobát”, ill. „nagy palotát”.²⁶ A *palacium* helyiségeiben nyilván fagerendázatos mennyezet volt. A tetőzetet zsindelemmel fedték, amit *Thwran* vásárolt *vörös földdel* vörösre festettek, ahogy ez nemcsak ebben az időben, hanem még a XVII—XVIII. sz.-ban is szokás volt. Ezt a *vörös földet* nevezi az 1520. évi leltár *cinobrium rubrum*nak, amiből ekkor két mázsával tárolnak a várban.²⁷

A palota belső kiképzésére csak néhány adat utal. Az ajtók és ablakok — legalább is részben — olasz kőfaragók által faragott, és így bizonyára reneszansz tagozású kőkeretezéssel készültek.²⁸ Az ajtószárnyak anyaga hársfa deszka volt,²⁹ vasalásuk a már említett *sark was*, *heweder*, *zar* és a kőkeretre helyezett *ewthkewzew*, amihez a rászégező zár nyelvei ütköztek. Az ablakok üvegezettek voltak, egyik tétel szerint „az új palotában az üvegablakokhoz hús vasvesszőt csináltattak”, egy esetben pedig Kassán vásároltak rézvesszőket, nyilván az ólomüvegezést tartó osztókat. 26 vashorgot is készíttetnek, feltehetően az ablakszárnyak kitámasztására vagy zárására.³⁰

A *nagy szobában* bécsi csempékből, *kályhák*ból raktak *kemencét*, kályhát, amelynek alapzatául kőfaragók készítettek *padot*, továbbá kürtőt, a kovács pedig belső vasalást.³¹ A számadásokban egyetlen berendezési tárgyat említenek, egy „ágy sátrát vagy lefedését”, feltehetően egy ágymennyezetet, amit Terebesről hoztak Ónodra.³²

A külső lépcsőt a számadások csak az ehhez kovácsolt nagy és kis szögekkel kapcsolatban említik.³³ Ezek azonban nem bizonyítják szükségképpen, hogy falépcső volt, mert a szögeket a tetőzetéhez használhatták.

A palota és az alatta fekvő pince az 1662. év földszinti alaprajzon látható és a XVII. sz.-i leltárakban szereplő helyiségekkel biztonsággal nem azonosíthatók. Az 1636. évi leltárban szereplő „az Pincze felé való Palota” talán a Perényi-féle palota,³⁴ hasonlóan az 1670. évben szereplő „Urunk háza” (benn két ajtó, „Ónban foglalt, négy négy fiokos, öregh ablak jó, kettő, kívül fűtő zöld kályhás foldozott kemence”). Ez alatt sorolja fel a leltár a „Sáfár ház, meli az hoszszu Palota alatt vagion” és a „Kis Sáfár ház, meli az Másikbul

nyilik” megjelölésű helyiségeket, ezek pedig megfelelhetnek a számadásokban szereplő *cellarium*nak és a „mellette levő kis háznak”.³⁵

1519-ben a várban fenyődeszkából faházakat is építenek, ill. újjáépítenek, egyik számadástétel szerint a ”régi házak fölött”. Lehetséges, hogy az 1508 és 1510 közötti pusztulás során semmisültek meg a korábbiak, talán tűzvész pusztított ekkor a várban, és ezért írnak ezek újjáépítéséről. A faházak sorában ebédlőt, *pransoriumot* is említenek.³⁶

Ugyancsak 1519-ben építik vagy fedik újra a *parkant*, ami a korabeli szóhasználatban elővéd bástyát, barbakánt jelentett.³⁷ A *párkányban* említik a vár nagy kapuját, egy tétel pedig két kaput, mindkettő *emelchews*, azaz felvonóhidas. A nagy kapu mellett két számadástétel szerint *Bastia* állt, amelyet 1520-ban fedtek újra.³⁸ A vár előtt 1518-ban egy *umbraculum*, árnyékvető szín is épült, amilyenről más váraknál is olvashatunk, és talán az őrség vagy a kinn várakozók tartózkodására szolgált.³⁹ A vár árkát, *körüljáróját* az árokásáshoz szükséges szerszámok, *árkolók*, kapák készítésével kapcsolatban említik.⁴⁰ Két számadástételben olvasunk a vár kis kertjéről, amelyet a közeli sajlóádi pálos kolostor remete szerzetesei tettek rendbe és ültettek be fákkal.⁴¹ A váron kívül a számadásokban szerepel még a majorház, továbbá az ónodi és bócsi vízimalom, amelyeket szintén helyreállítanak.⁴²

A számadások alapján követni tudjuk az építkezések menetét. Sajnos az 1516. évi számadások nagyon hiányosan maradtak ránk, és ezért a munkák kezdetéről adataink igen hézagosak. Erről az évről nincsenek közvetlenül építkezésre vonatkozó tételek, a vasszámadások csak a kovács által az építkezéshez készített szegeket és ajtóvasalásokat sorolják fel. Az 1517. évi számadásokból azonban egyértelműen kitűnik, hogy a pince és palota falai akkor már állnak. Igaz, 1517. február 14-én még hat rakás terméskövet számolnak el, és márciusban, majd májusban is fizetnek még kőfejtésért, továbbá egy kemence meszet is égettetek akkor,⁴³ de ezeket az építőanyagokat máshol is beépíthették, a mésszel pedig, amelyből például májusban habarcsot kevertek, vakolhattak is.⁴⁴

1517 májusában már tetőt húznak a palota fölé, és be is zsindelezik.⁴⁵ A tető azonban ekkor nem készült el teljesen, mert szeptemberben további három hétig dolgozott rajta az ács.⁴⁶ Ugyancsak szeptemberben fizették ki a pinceajtó kőkeretét,⁴⁷ és a hó végén, ill. október elején helyezték el a palota kő ablak- és ajtókeretezéseit.⁴⁸ 1518-ra már csak befejező munkák maradtak. Februártól áprilisig asztalos és üvegező dolgozott itt,⁴⁹ márciusban és áprilisban kőfaragók is, novemberben pedig a *nagy szoba* kályháját rakták.⁵⁰ Ebben az évben már lakhatók lehettek az új palota helyiségei, mert a nádor feleségével, két fiával, Ferencsel, a püspökkel és Péterrel, valamint nagyszámú előkelő vendéggel gyakran időzött a várban.⁵¹ Az építkezés befejezésére utalhat az is, hogy 1518. április végén rendbe tették a vár kis kertjét. 1519 márciusában az év elején elhunyt nádor özvegye Valpórol küldött ácsokat Ónodra, akik június közepéig a várbeli faházak újjáépítésén és a *párkány* tetőzetének készítésén dolgoztak.⁵² Augusztusban és szeptemberben tetőfedők, *heazok* fedték le zsindeellyel a faházakat és a *párkányt*.⁵³ Az 1520-ból ránkmaradt néhány számadásban csak a nagy kapu melletti *bastia* fedéséhez vásárolt zsindeleyszögek utalnak építkezésre.⁵⁴

A számadásokból megismerjük az építkezéseken dolgozó mesterek és.

munkások egy részét. Nincs említés az épület falait, boltozatait rakó és vakoló kőművesekről. 1520-ban egyetlen tétel említ *cementarius*okat, akik talán kőművesek voltak.⁵⁵ Bővebben szólnak a számadások kőfaragókról. Csupán egy tételben szerepel a budai Ferenc kőfaragó mester, akinek 1517. szeptember 18-án a nádor utasítására hat forintot küldenek Budára a palota ablakának munkájáért.⁵⁶ A bejegyzés egyértelműen egyetlen ablakról szól, amely az árából következtetve nagyobb és díszesebb keretezés lehetett, ezt azonban más adat nem erősíti meg. A mester, úgy tűnik, nem járt Ónodon, mert járandóságát Budára küldték, feltehetően a keret leszállítása után.

A palota többi kő ajtó- és ablakkeretezését a siklósi Pál mester kőfaragó készítette legényeivel, akiket a nekik segédkező napszámosok béréről szóló 1517. szeptember 30-i számadástétel mellesleg említ.⁵⁷ Pál mesternek az említett munkáért október 5-én öt forintot fizettek, nyilván csak részfizetségként.⁵⁸ Kézenfekvő a feltevés, hogy *magister Paulus* olasz volt segédeivel együtt, és a siklósi vár 1517–18-ban készült reneszánsz ajtóinak, kandallóinak és más faragványainak is ő volt a mestere. Erre azonban csak hasonló ónodi leletek szolgálhatnának bizonyágot.

Nincs bizonyítékunk arra sem, hogy az 1518 márciusában felsorolt olasz kőfaragók azonosak voltak az említett siklósiakkal.⁵⁹ Ez ellen szól az 1518 áprilisi bejegyzés, amelyben az „olasz kőfaragók Siklósról” szövegben a „Siklósról” (de Soklios) megjelölést áthúzták.⁶⁰ Valószínű viszont, hogy ezek ugyanazok a kőfaragók, akik 1518. november 14-től december 18-ig a *nagy szoba* kályhájának *padját* és *kürtőjét* faragták, és Perényi 1518. december 18-i levele szerint Debrőről érkeztek vissza, ahol szintén dolgoztak a váron.

Legtöbbször és legtovább, 1516-tól 1518 végéig az olasz Péter kőfaragó mester neve szerepel, sajnos azonban munkájáról a rávonatkozó kilenc számadástétel egyikében sincs szó, csupán természetbeni járandóságait és egyikben készpénz fizetségét sorolják fel. Ezek arra utalnak, hogy a mester néhány legénnyel Perényi állandó szolgálatában állt éves szegődménnyel, salláriummal,⁶² és több építkezését irányította, közöttük az ónodi várét is.⁶³

Az 1517. szeptember 13-i bejegyzésekben két miskolci kőfaragó is szerepel. Miskolci György a pinceajtó keretének faragásáért kapott egy forintot, talán igénytelenebb, egyszerűbb munka lehetett, amit vidéki mesterre is bízhattak.⁶⁴ A másik Miskolci Ambrus, a pince köveinek vágásáért kapott egy forintot, talán az előbbi keret köveinek fejtéséért, tehát inkább kővágó, kőfejtő mester volt, akit a korabeli terminológia éppúgy lapicidának nevezett, mint a kőfaragót.⁶⁵

Egy harmadik környékbeli mester, a diósgyőri Balázs mester nem kőfaragásért, hanem egy kemence mész égetéséért kapott négy forintot.⁶⁶

Kőfejtők az említettekén kívül is szerepelnek a számadásokban. 1517. február 14-én aranyosi (Bükkaranyos) cseh kővágóknak fizettek hat rakás falazóköért hat forintot.⁶⁷ 1517. március 15-én az uradalomhoz tartozó megyszói bányában vágott köért Syka Pálnak adnak három forintot, május 8-án pedig két forintot.⁶⁸ Ebben az esetben is falazókőről volt szó.

A palota tetőzetét a pesti Bereck ácsmester készítette, aki 1517 májusában több hétig dolgozott negyed-, majd harmadmagával ezen, és hetenként előbb öt, majd négy forintot kapott.⁶⁹ Szeptember elején érkezett ismét Ónodra,

és 18-án számolták el a szekér költségét, amellyel Pestről ideszállították.⁷⁰ Három heti munkáját szeptember 29-én fejezte be másodmagával, és ezért nyolc forintot fizettek neki.⁷¹

1517. május 17-én a szomszédos Bócsáról való négy ácsnak fizettek 60 dénárt három napra. Feltehetően Bereck mesternek segédkeztek ekkor.⁷² Május 25. és 30. között hat, majd öt, végül négy napszamosnak is fizettek napi öt, utóbb négy dénárt, akik az ácsok számára csigával húzták fel a palota falaira a nagy gerendákat, majd a zszindelyt.⁷³ 1518 áprilisában a napi borosztás számadásában két pint borral felsorolnak „tót” (*slavus*) ácsokat. A korabeli szóhasználat szerint ezek horvátok lehettek, esetleg a nádor dél-dunántúli birtokairól.⁷⁴ 1519 márciusában Kanizsai Dorottya a Szerém megyei Valpórol küldi Ónodra Máté ács mestert három társával. Ezek március végén érkeztek ide, és június 13-án indultak haza úrnőjük sürgetésére, miután a faházakat és a *párkány* tetőzetét újjáépítették.⁷⁵

Az asztalosmunkák közül a *házak*, a palota helyiségeinek ajtajait István mester készítette, akinek szolgálataiért 1517. március 25-én két forintot fizettek.⁷⁶ Az 1518. évi számadásokban február 17-től április 11-ig szerepel nevének említése nélkül asztalos, aki a bejegyzések szerint harmad-, majd másodmaga dolgozott.⁷⁷

Az ablakok üvegezését ugyanebben az időszakban készítette egy szintén megnevezetlen üvegező mester.⁷⁸ Ez talán az 1517. március 15-i tételben említett Ferenc üvegező mester volt, akit akkor Terebesre küldtek, és 50 dénárt kapott útiköltségre.⁷⁹

Az ajtók, ablakok vasalásait, az ács munkákhoz igényelt kis és nagy szöveget, a pinceablakok rácsait, az üvegablakok *vasvesszőit* a helybeli Barnabás kovács készítette, aki a gazdaságban szükséges eszközöket is kovácsolta.⁸⁰ 1518-ban a Mohi-i István kovácsmester készíti a *nagy szoba* kályhájának vasalásait és „a vár körül szükséges sokféle más munkát”.⁸¹

Neve említése nélkül sorolják fel a kályhás-fazekas mestert is, aki a *nagy szoba* kemencéjét rakta.⁸²

A számadásokban szerepelnek segéd munkások, napszamosok is, akiket az akkor szokásos, de itt csak egy tételben használt *apró míves* megjelöléstől eltérően *laicus* megnevezéssel sorolnak fel.⁸³

A számadások idézett adatai alapján nem beszélhetünk — ellentétben *Balogh Jolán* megállapításával — ónodi építőműhelyről.⁸⁴ Még az azonos szakmájú mesterek is egymástól függetlenül dolgoztak. Semmilyen utalást nem találunk „műhely” fogalmát akár csak megközelítő, a mestereket összefogó építési szervezetre, ilyennek egységes irányítására. A szűkszavú számadástételek utalásai alapján legfeljebb az olasz Péter mesterről tételezhetjük fel, hogy az építkezés irányítója volt, de ez esetben is inkább „tervezője”, „fundálója”, mint a kivitelezésben közreműködőket koordináló műhely vezető mester. A pesti, siklósi, miskolci és más, pontosabban meg nem nevezett kőfaragók külön-külön megrendelésre, utasításokra készítették faragványaikat, és ezekért külön is fizették az egyes mestereket. A siklósi Pál, a pesti Bereck, az asztalos, az üveges, de még Péter mester is saját segédekkel dolgoztak, ezek tehát egyenként „műhellyel” rendelkeztek. A Debrőn is dolgozó kőfaragókról viszont még azt sem tudjuk megállapítani, egy mester, esetleg Péter alatt dolgozó legények, vagy

csak együtt munkálkodó szakemberek voltak-e, mint ahogyan a bőcsi vagy valpói ácsokról sem.

A mesterek és munkások fizetése erősen eltérő volt, amennyire a számadásokból megállapítható. Fizettek feltehetően előre kialakított árat a kész termékért, mint a két miskolci mesternek a kőkeretért, ill. a kővágásért egy-egy forintot, vagy a kovácsnak különféle készítményeiért. Lehetséges, hogy a budai kőfaragó is előre kialakított összeget kapott az egy palota-ablakért. Az Ónodra küldött siklói kőfaragó mester és a pesti ácsmester viszont az ott munkában eltöltött időre heti bért kapott a segédei után is. Az ács negyedmagával egy hétre öt, harmadmagával négy forintot kapott, amiből a segédekre egy-egy, a mesterre két forint juthatott. A siklói Pál mesternek heti öt forintot fizettek, de a számadás nem adja meg, hány segéddel dolgozott. Az 1519 tavaszán Ónodon dolgozó valpói ácsok otthon kaphatták meg bérüket, mert Kanizsai Dorottya idézett levelében csak útiköltséget és ellátást rendelt számukra, továbbá szükség esetére „valami csekély költőpénzt”, majd hazaútjuk alkalmával ismét annyi útiköltség kifizetésére adott utasítást, hogy „ne legyenek kénytelenek koldulni vagy lopni.”⁸⁵

A négy bőcsi ács 1517 tavaszán három napra összesen hatvan dénárt kapott, napi bérük tehát mindössze öt-öt dénár volt, amennyi a kőfaragóknak és a pesti ácsoknak segédkező *laicusok* napszámbére. Ezek feltehetően az uradalomhoz tartozó jobbágyságok voltak, és ezért kaptak ilyen csekély bért.

Az Ónodra rendelt mesterek és segédek ételmezt is kaptak. A számadások mellett erről Kanizsai Dorottya levele a valpói ácsok kiküldéséről egyértelműen tanúskodik: „adjatok nekik ételmezt, amíg a munkát kell végezniük, enni is, inni is”. Ennek alapján napjában négyszeri étkezésben részesültek, hasonlóan más ott dolgozó mesterekhez.⁸⁶ A borelszámolásokról szerint a munkások napi boradagja általában napi egy pint volt.⁸⁷

A valpói ácsoknak az utasításnak megfelelően megérkezésükkor „apróságokra” egy forintot, majd elutazásukkor fejenként egy forintot, továbbá „segélyként” egy kocsa sót és egy singvasat is adtak.⁸⁸

Az olasz Péter mesternek, aki — mint feltételezzük — Perényi ónodi, debőri és más építkezéseinek irányítója volt, a ránkmaradt számadások egyetlen tételében találjuk készpénz fizetségét, 1517. november 5-én, amikor a nádor utasítására hét forintot adtak neki.⁸⁹ Egyébként 1516-ban 16 köböl gabonát, 7 kőst, 2 szalonnát, majd a vele dolgozó kőfaragókkal együtt további 2 szalonnát és egy vágó ökröt kapott. Ez utóbbinál a számadás megjegyzi: „Öreg ökör volt, foga is hiányzott.”⁹⁰ 1517-ben salláriumaként két félhordó bort adtak neki. Szegődménye tehát készpénz mellett bort, terményt, húst, sőt és talán egyebet is, például ruházatot is foglalt magában, mint az ónodi uradalom más konvencióiáé is.

Az építőanyagok beszerzésére is találunk adatokat a számadásokban. Terméskövet, mint már említettük, részben a megyaszói⁹¹, részben a bükk-aranyosi kőfejtőből szereztek. Mindkét bánya a későbbi századokban is biztosította a környék építőkövet ellátását. Aranyoson a kőért meghatározott méretű rakásoként fizettek. A *rakas* 6 öl hosszú, 4 sing széles és magas volt, hozzávetőleg tehát 7,5 m³-t tett ki.⁹² A kőfejtéshez az ónodi Barnabás kovács is készített egyes szerszámokat. Az 1516. évi számadásban szerepel a kővágásnál használt

was Rwd és a nagy swlyok.⁹³ 1518-ban két vasalt szekeret vesznek az építkezéshez szükséges kő szállítására.⁹⁴

A faragáshoz használt kő lelőhelyét nem ismerjük. A pesti és a siklói kőfaragók otthon, tehát nyilván helyi kővel dolgoztak. Az 1520. évi leltár egyébként felsorol 25 darab megdolgozott, azaz kifaragott követ.⁹⁵ Falazótégla használatára csak az ebben a leltárban feljegyzett 3000 darab téгла utal.⁹⁶ Meszet, mint említettük, 1517-ben Diósgyőrben égettettek. 1520-ban a leltár szerint egy kemencényi meszet tároltak a várban.⁹⁷ Fa beszerzéséről több számadástétel szól. 1517 februárjában a közeli Mohi községben 9 hársfa deszkát vett az udvarbíró a palota ajtóinak készítéséhez.⁹⁸ 1519. május 1-én 100 fenyődeszkát vettek a faházak építéséhez és 380 lécet a *parkány* tetőzetéhez, majd további 200 lécet is a szikszói vásárban.⁹⁹ 1517 májusában ugyanitt vásároltak 3600 zszindelyt.¹⁰⁰ Hasonló mennyiség szerepel 1520-ban a vár leltárában is.¹⁰¹ A szikszói, miskolci és sajszentpéteri vásárban szereztek be ácsmunkákhoz szükséges szögeket is, így 1519-ben csaknem 30 000 zszindelyszöget és 3700 lécszöget,¹⁰² amit valószínűleg a szepes-gömöri hámorokról, talán Csetnekről vagy Pelsőcről hoztak a vásárookra. Nagyobb szögeket, például szaruszegeket, mint láttuk, a helybeli kováccsal is verettek, és ez készített szerszámokat is a vár szükségére, árokásó kapákat, csákányokat, *thaligahoz karykat*, azaz kerékabroncsot és *thengelt*, valamint a pinceajtó keretét készítő kőfaragóknak csákányt és 5 *Lywkazthoth*, „amivel a köveket kifúrják”.¹⁰³ A helyi kovácsok készítették a várkapuk felvonóhídjának, *emelchewjének talpait* és *rúdjaikat*.¹⁰⁴ Az ónodi és más Perényi-uradalmak vasszükségletét a tiszaluci vám biztosította, amelyen keresztül a felsőmagyarországi hámorokról a Tiszántúlra és az Alföldre szállították a vasat. 1517-ben július 13-a és október 18-a között 420, 1518-ban 700, 1519-ben június 12-től 427 *singvas* volt a luci vám vasbevétele.¹⁰⁵

A nagy szoba kályhájához bécsi kályhacsempéket vásároltak Perényi Imre rokona, Gábor embere útján, talán Pesten vagy éppen Bécsben.¹⁰⁶ Ezek a bécsi csempék feltehetően igényes művészi kivitelű, reneszánsz ízlésű *kályhák* voltak, amilyeneket a Miskolcon is szép számban működő hazai fazekasok nem készítettek.¹⁰⁷ A kályha rakását már ilyen *kályhás*, ill. *fazekas* végezte 1518 őszén.¹⁰⁸

Mint láthattuk, a ránkmaradt számadások hézagosságuk ellenére is viszonylag teljes áttekintést nyújtanak a kor egyik jellegzetes építkezéséről. Ez mind az építésmód, mind a szervezés, a mesterek, az anyagbeszerzés tekintetében erős hasonlóságot mutat az egri vár egy-két évtizeddel korábbi építkezéseivel, amelyekről a Bakócz-kódex és Estei Hippolit egri püspök Modenában őrzött számadásai tanúskodnak.¹⁰⁹ A stílusváltozások az építkezések technológiájában, szervezésében alig hagytak nyomot, mint ahogyan a korabarokk stílus meghonosodásakor a XVII. sz. derekán például I. Rákóczi György építkezéseiben is csaknem azonos viszonyokat találunk, mint 1516–20-ban Ónodon.

1520 után már nem állnak rendelkezésünkre részletes számadások. De ismertett adatainkból úgy tűnik, hogy 1520-ban a nagyobb arányú építkezések, a reneszánsz újjáépítés befejeződött, és ezzel a vár építéstörténetének korai szakaszai lezárultak. 1526 után, amikor Perényi Péter lesz Ónod egyedüli birtokosa, a kettős királyság, majd az egyre fokozódó török veszély miatt a vár szerepe is megváltozik. A vár ma látható sarokbástyás külső erődöve már a

megváltozott viszonyok és haditechnika követelményeinek megfelelően egy új építési szakaszban jött létre. Ezen az erődövön belül ma az ostromok és rombolás következtében csak a gyepel benőtt domborzat sejteti az egykori épület-szárnyak körvonalait.

JEGYZETEK

1. A várról eddig megjelent egyetlen rövid monografikus írás: *Soós Elemér*: Ónod-vár története, hadi és műleírása. Bp. 1927. A vár 1526 előtti történetét mindössze néhány sorban foglalja össze (4. o.), ezekben is több téves adat. Szerinte a vár „első építkezési korszaka” a XIV. sz. végétől 1636-ig tart. (18. o.). Részletesebben csak az 1636 utáni építkezéseket ismerteti. Az 1516—19. évi számadások egy része alapján röviden említi az akkori építkezéseket és mestereket *Balogh Jolán*: A művészet Mátyás király udvarában I. Adattár, 698. o., továbbá A magyarországi műv. tört. V. kiadás. Bp. 1970. A renaissance kor művészete c. részben (213. o.) és legújabban Későrenaissance kőfaragó műhelyek, I. közl. (Ars Hung. 1974, 1. sz. 50.).
2. Anjou-kori Okmánytár (AO) IV. k. 306. A „két ekényi birtok vagy föld a Sajó folyó partján” akkor Michael de Agria, Péter rokona, örökös nélküli halála folytán vált eladományozhatóvá, miután Mihályt Olnadi Jakab fia Pál fia István önvédelemből megölte (AO V. k. 301. 1343 febr. 13.). Ónod várához utóbb a következő borsodi, zempléni és abaúji falvak tartoztak: Ónod (időnként mint mezőváros, oppidum), Örös, Szederkény, Luc a tiszai révvel és vámjával, Megyaszó, Kesznyéten, Nagy- és Kisbőcs, *Baas, Kez* és Csanáros részbirtok.
3. OL Dl. 10061. 1413. ápr. 23. Péter fiainak állítása szerint: „Castrum eorum Olnad vocatum. . . alias per prefatum quondam Petrum Banum patrem eorum construi et edificari inceptum.” Dl. 10332. Zsigmond 1415. ápr. 14-i oklevele szerint Czudar Benedek ezzel szemben azt állította, hogy Péter nem egyedül, hanem testvérével, Istvánnal, Benedek apjával együtt építtette a várat: „Stephanus pater eius, et Magnificus Petrus Banus similiter Zudar dictus de eadem Olnud Castrum eorum Olnud predictum. . . communiter et adinuicem et cum communibus eorum sumptibus et laboribus construi edificari faciendo. . .”
4. OL Dl. 10160. Zsigmond 1416. okt. 31-i, 1417. szept. 26-án megerősített oklevele kivonatosan tartalmazza 1397-től a perrel kapcsolatos vallomásokat és okleveleket.
5. Dl. 10061. Zsigmond 1413. ápr. 23-i engedélyében: „Quod quia alias prefatus quondam Petrus Banus Zudar pater ipsorum Castrum seu fortalitium in Oppido ipsorum Olnod predicto. . . absque gracia consensu seu annuencia nostre maiestatis construi edificari seu laborari fecisset”; Dl. 10160.: „Idem eciam Castrum per circuitum ecclesie parochialis in dicta Olnod in loco communi ante scilicet diuisionem rerum et hereditatum inter priores parcium factam per predictum petrum Banum de communibus rebus constructum et edificatum fuisse compertum extitit”, majd később: „Turris magne in medio ipsius Castri supra dictam ecclesiam parochialem constructe.”
6. Dl. 10160.: „Quod prefatus quondam Petrus Zudar Banus ad scitum sev memoriam hominum vsque vitam suam in dicta possessione Olnod specialem residenciam mansionemque propriam habuisset et quod Castrum ibidem existens domina consors et filij sui prenotati construere et laborare ad effectum deduci fecissent, sed hoc vtrum expensis proprys an ne se ignorari retulisset.”
7. Uo.: „quod domina relicta eiusdem petri Bani ac ipsi Jacobus et Symon ipsum et per consequens Castellanos suos per ipsum in Castro Olnod ipsos communiter tangente constitutos in cuius scilicet Castri dominium eadem domina ipsum in forma concordie intromisisset potencialiter expulisset” vallja Benedek képviselője, ezzel szemben a másik fél úgyvédjé: „vt prefata domina ipsum Benedictum hys proximis elapsis disturbiorum temporibus causa dacionis et proximitatis vt ipse Benedictus se absque lesione et dampno sine omni defendere posset, Castrum in predictum intromisisset.” Borsod megye alispánja, szolgabírái és esküdteji erről azt vallják: „quod ipse Benedictus Zudar in dicto castro Olnod personalem residenciam habuisset et quod dicta domina Relicta petri Bani Castellanium et homines ipsius Benedicti Castro de eodem excludi fecisset.”
8. Dl. 10061.: „Id graciose duximus annuendum vt ipsi predictum Castrum ipsorum Olnod appellatum (amit apjuk királyi engedély nélkül épített) constructum seu construi inceptum vsque finalem consummacionem ipsius Castri modis quibus congruit laborare edificare et

construi facere valeant atque possint. Idem Castrum Olnod seu fortalitium de nouo eisdem imperpetuum conferentes.”

9. Dl. 10332.
10. Dl. 10160.: „Dictum Castrum tanquam commune inter ipsas partes bimembriter decreuimus diuidendum. Ita videlicet quod vna pars eiusdem a parte scilicet meridiei et orientis habita illa scilicet porro que in diuisione alias in eodem Castro inter prefatos Jacobum et Symonem fratres eidem Symoni pro porcione deuenisset simulcum dimidietate Turris magne in medio ipsius Castri supra dictam ecclesiam parochialem constructe eidem benedicto, alia vero dimidietas eiusdem a parte scilicet Septemtrionis et occidentis habita cum alia dimidietate predictae Turris eiusdem Jacobo et Symoni parciūque heredibus in perpetuum remanerent.”
11. Uo.: „Ipsa Instrumenta originalia in vna ladula... in prescripta Turri in ipso castro Olnod constructa in vna Bolta seu testitudine Sigillis eorum proprys ad hostium ipsius Bolte impositis causa conservacionis reponerent... Id eciam expresso quod hostium dicte Turris magne per quod de domo eorundem Symonis et Jacobi ad predictam Turrim deprententi transiretur obstruerent aliudque hostium commune super ipsa Turri pro ingressu ipsius preparari deberent.”
12. OL NRA fasc. 1094. no. 41. *Soós Elemér* idézett munkájában ezt a felmérést Tállyai György „építőmester” munkájának tulajdonítja tévesen (i. m. 16.). Tállyai György valójában a vár udvarbírája, provisor volt, és nem építőmester.
13. Mon. Vat. I. 1. Pápai tizedszedők számadásai: „Ecclesie Beate Marie de Olnac.”
14. A zálogba vételről OL Dl. 13532. 1440. júl. 14. Czudar Jakab fia Jakab és a Rozgonyiak megállapodása birtokaik kölcsönös örökléséről 1467. márc. 16-ról, ill. Mátyás ezt megerősítő 1478. febr. 15-i oklevele Dl. 18139.
15. Rozgonyi Renoldus 1472. febr. 13-án Ónod várában keltezi egy kázmárki szőlőről szóló adománylevelét ónodi várnagyai, Barczai András és István részére, ekkor tehát a vár még a Rozgonyiak birtokában van (Dl. 83796.). 1472. jún. 2-án Renoldus és János azt vallják, hogy a várat és tartozékait Mátyás már birtokába vette: „quia nunc prefatus dominus noster Mathias Rex Castrum Onod Simulcum prescriptis possessionibus ac alys cunctis Juribus possessionariis et pertinencys quibusuis a prefatis Raynoldo et Johanne de Rozgon occasione cuiusdam Nupti facti prius cum eodem Raynoldo quodam tractatu... in manus suas Regias accepisset ac in perpetuum ab eisdem alienasset” (Dl. 17325.).
16. Dl. 21803. Buda, 1508. jan. 6.: „Castrum nostrum Olnod vocatum in comitatu Borsodiensi habitum alias ad Jus Reginalis Maiestatis pertinens, Simulcum Possessionibus similiter Olnod Zewderkin in dicta Borsodiensi, ac Keznyethewn lewcz Megyazo Chalanos kyewsew Bewlch in Zempliniensi necnon Bewlsew Belch in Wywariensi (továbbá szabolcsi falvakat) Johanni tharczay, necnon Generose domine Sare consorti ac Georgio lewstacio et francisco filys. periposque deinde Katherine Barbare Sophie et lucie puellis filiabus” (adja 7000 forint tartozás fejében zálogba) „quod idem Tharczay modo infra annum et medium nil Edificy et laboris in ipso Castro facere sew inchoare debeat sed si quippiam ruine reficiendum emergerit Elapso ipso termino vnius et medy Anni, huiusmodi reformationem et edificia facere et exercere possit que nos tamen iuxta verum superinde compotum (!) et rationem in sortem nostram recipiemus.”
17. Dl. 93753. Tata, 1510. júl. 13. Ulászló Pozsony váráért, amelyet Sárkány Ambrus 8000 aranyforintért magához váltott, továbbá a török által veszélyeztetett délvidéki végvárok, legfőképpen Jajca vára megmentésére adott 5000 aranyért adja Ónod várát és tartozékait: „(Exquo autem nos ipsum Castrum Onod omnino edificys destitutum et desolatum: eidem Ambrosio Sarkan dedimus Quodquidem castrum plurimis impensis et laboribus edificare et restaurare opus est) extunc nos prenominitis Ambrosio Sarkan aut fratribus vel heredibus eorundem: pro huiusmodi castro Onod cum pertinencys eiusdem aliud castrum simile cum bonis et possessionibus necnon equalibus redditibus et prouentibus vniuersis, prius et antequam castrum Onod prenominatam ab ipso Ambrosio vel fratribus et heredibus suis occuparetur Eisdem dare et assignare Eisdemque de impensis ad edificia eiusdem castri Onod fiendis: in pecunys paratis exoluere teneamur.”
18. 1514-ben Rozgonyi István kérésére II. Ulászló felkutatattja annak birtokaira, közöttük az ónodi várhoz tartozó falvak tulajdonjogára vonatkozó okleveleit és elrendeli bevezettetését e falvak birtokába (Dl. 15433. és 17125.). A bevezetésnek, mint Ónod birtokosa Sárkány Ferenc ellentmond (Dl. 24642.). Egy 1515. aug. 3-i oklevélben Sárkány Ambrus mint Ónod örökös ura szerepel: „Magnifico domino Ambrosio Sarkan de Akoshaza, perpetuo domino de Onnod. consiliario regio” (Dl. 82436.).
19. Meg nem jelölt forrás szerint előzőleg a Sárkány család 1513-ban Enyingi Török Imre bánnak

- 15 000 forintért eladta Ónodot, ő pedig 1516-ban a Valkó megyei Athya váráért adta cserébe Perényi Imre nádornak (Vármegyei Szociográfiák V. k. Borsod vm. 109.). A vár lakható voltára utalnak a számadásoknak azok az adatai is, amelyek szerint a nádor és felesége 1516-ban ismételtén átutazott Ónodon és például szeptemberben hét, majd négy napot időzött itt. (Dl. 26171.).
20. Valamennyi számadás és levél az OL Dl. állagában. Jelzetüket az egyes hivatkozásoknál közzöljük.
21. Dl. 26183. 9. 1. 1517. szept. 18.: „lapides hosti celarj”; uo., 7. 1.: „pro secacione lapidum celarj.” Dl. 26169. 5. 1. 1516. szept. „Ad porta (!) celary pro quatuor sark: et quatuor heweder et pro zar dedi syn was x;” Dl. 26182. 16. 1.: „ad nouum hostium celary wlgo quatuor hewederth.”
22. Dl. 26169. 5. 1. 1516. szept.: „Pro duobus craticulis ad duas fenestras celarj dedj syn was xii;” Dl. 26182. 16. 1. 1517.: „duas craticulas: ad duas fenestras celarj.”
23. Dl. 26181. 16. 1. 1517.: „sark wasath ad celarium: ac ad paruum domum penes celarium habitum.”
24. Dl. 26157. 7. 1. 1517. márc. 25.: „hostia domorum noui palacy”; Dl. 26181. 16. 1. 1517.: „pro hostia: noua domum palacy.”
25. Dl. 26169. 6. 1. 1517. szept.: „Ad quatuor hostium (!) noui palacy pro quatuor wthkewsew dedj fabro syn was i.” Dl. 26181. 16. 1. 1517.: „ad quatuor hostium: quatuor wlgo ewthkewzewt,” „ad hostium palacy wlgo octo sark wasath.” Dl. 26184. 4. 1. 1518.: „ad quatuor hostia noui palacy feci laborare octo heweder et eciam octo sarkwas.”
26. Dl. 26183. 7. 1. 1517. szept.: „pro fornace stube.” Dl. 26215. 3. 1. 1518. nov. 14.: „fornacis... magne stube”. Dl. 26192. 5. 1. 1518. nov. 14.: „ad Magnam Stubam.” Dl. 26199. 2. 1. 1518. dec.: „In magno pallacio fornacem.”
27. Dl. 26156. 15. 1. 1517. máj. 29.: „qui silindria perchigam traherunt ad tecturam domus.” A zsindeley festésére Dl. 26157. 5. 1. 1517. márc.: „Eadem die pro tera rubea: ad thwra: misi officiali eiusdem fl i (Eadem die qui propter teram rubeam inerat ad thwra pro expensis fl i.” Dl. 26219.: „Cinobrium rubrum duo masa.” 1508-ban például az egri székesegyház fedéséhez is vörös földdel színezett zsindeleyt használtak, ahogy a modenai számadásokban feljegyezték: „emit ipse Farkas terram rubeam Bude pro cilindriis ecclesie”. Ezt olajjal keverték: „duo vasa olei lini pro faciendis rubeis cilindriis” (Détszy Mihály: Az egri várszékesegyház építéstörténetének okleveles adatai, Műv. tört. ért. 1964/1. 5. és 123. jegyzet). Sárospatakon a várkastély tetőzetének helyreállításához a XVII. sz. közepén is ilyen fedést javasolnak.
28. Dl. 26183. 8. 1. 1517. szept. 18-i és 10. 1. okt. 5-i tétel.
29. Dl. 26157. 5. 1. 1517. márc.: „Emi in mohy excomissione domini asseres tilias viiii pro hostia palaty d L.”
30. Dl. 26157. 7. 1. 1517. márc. 25.: „Ad fenestra vitrea in noua palacy feci laborare cum fabro Barnaba virghas ferreas xx d xxv.” Dl. 26181. 14. 1. 1517. nov. 13.: „dedi propter virgam cuprj ad fenestram vitream pertinentem ad cassouiam d xii.” Dl. 26184. 3. 1. 1518.: „feci laborare ad fenestras vitreas xxvi horgoth. et dedj ferrum i.”
31. Dl. 26183. 7. 1. 1517. szept. 9. k.: „Ex commissione domini palatini famulo Magnifici domini Gabrielis Nicolao Nagh nomine ad fodulas becienes pro fornace stube dedi ff x.” Dl. 26215. 3. 1. 1518. nov. 14—dec. 12.: „dominico die post Beati Martini Episcopi, feci Incipere pro prebenda: Lapidinis qui: paad: fornacis: et Caminum magne stube; et fornacis Magistro: In eadem disponenti: Et duravit vsque dominicum diem post Conceptionis: Marie: vinum i.” Dl. 26192. 5. 1. 1518. nov. 14.: „fabro pro laboracione ferramenti fornacis de interiore partes: ad Magnam stubam dedi pro suo seruicio fl i.”
32. Dl. 26193. 23. 1. 1518. máj. 29.: „misi seruitorem meum ad therebes... pro tentorio vel copertorio lecti.”
33. Dl. 26169. 5. 1. 1516. szept.: „Ad clauiculus magnos pro gradu: cum Minoribus qui fuerunt ii dedj syn was viii.” Dl. 26156. 11. 1. 1517. máj. 10. k.: „feci laborare pro gradu: et ad noua palacy tectura et copertura: claues magnos xii et paruos vel minores ii et dedi d xxxx.”
34. OL U et C. fasc. 25. no. 37. Kivonatát közölte Dr. Baranyai Béláné, A Műv. tört. Dok. Közp. Forráskiadványai IV. Urbaria et Conscriptioes 2. f. 498—9. o.
35. OL U et C. fasc. 25. no. 41. Kivonata i. m. 500—1. o.
36. Dl. 26213. 3. 1. 1519. ápr. 11.: „pro coperturis tectisque domorum ligneorum que de Nouo redificantur In arce.” Dl. 26197. 7. 1. 1519. máj. 1.: „pro Copertura domorum ligneorum de asserebus de nouo constructarum; uo., 8. 1.: „pro Edificacione domorum ligneorum. supra domos antiquos.” Dl. 26198. 3. 1. 1519. máj. 29. k.: „pro Edificio pransory: In arce.”

37. Dl. 26199. 7. 1. 1519. márc. 27—ápr. 2.: „reedificantes domorum lignearum atque parkan.” Dl. 26211. 7. 1. 1519. máj. 1.: „pro copertura tecti parkan.” Dl. 26212. 3. 1. 1519. júl. 22.: „pro reformacione parkan Laquearia Lecheth.”
38. Dl. 26188. 3. 1. 1518.: „pro porte: emelchew: In parkan exhistentis.” Dl. 26200. 3. 1. 1519.: „ad magnam portam In parkan: sitam.” Dl. 26230/I. 7. 1. 1520. ápr. 8.: „Ad Magnam portam seras tres emi ff ii.” A párkányban levő két kapura Dl. 26198. 3. 1. 1519. máj. 29.: „ad ambas portas. wlgo Emelchew: ad parkan.” A bástyára Dl. 26169. 4. 1. 1516. szept.: „Ad hostium porte basthia: pro sark et heweder et zar dedi syn was vi”; Dl. 26230/I. 7. 1. 1520. ápr. 8.: „Clauculas silindras (!) ad Bastia penes Magnam portam ^m emi ff ii.”
39. Dl. 26184. 4. 1. 1518.: „feci laborare Clauiculos magnos scarwzegn xvi. pro vmbraculo ante castrum et dedi ferrum v.” Dl. 26193. 46. o.: „cum eodem fabro feci laborare pro vmbraculo ante castrum: magnos clauiculos wlgo xvi szarwzegn d v.” Hasonló „umbraculum” állt például Bács vára kapuja előtt (*dr. Horváth Alice* szíves közlése).
40. Dl. 26184. 3. 1518.: „Nouem ligoes ad necessitatem circuitus castris. . . ad eandem necessitatem circuitus castris feci laborare tres fossorium (!) et dedi ferra ii.” Dl. 26193. 46. 1. 1518. dec. 18.: „Cum eodem fabro feci laborare ad necessitatem circuitus castris vnum sarkulum de nouo: et alios veteres reformauit.”
41. Dl. 26216. 6. 1. 1518. ápr. 27.: „Fratres heremite qui ortum disposerunt.” Dl. 26190. 3. 1. 1518. ápr.: „fratribus heremitis de Laad qui ortum paruuum laborauerunt et arbores plantauerunt dedi fruges cub viii.”
42. Dl. 26169. 6. 1. 1516. szept.: „Ad quatuor securim circa domum alodialem.” Dl. 26156. 10. 1. 1517. máj. 10. után: „Ittem fabro barnaba: ad duos currus: ad domum alodialem omnia attinencia quod laborauit scilicet clauem derek zegn: et Marokwas: et vas karika: ac ad nouam portam: sarkwas dedj d lxxiii.” Dl. 26186. 3. 1. 1518.: „Magistris Molendinatoribus cum seruatoribus Molendinum Bewlc et vadum laborauerunt.” Dl. 26208. 3. 1. 1519. dec. 13.: „Molendinatori de Bewlch. cum quo feci Nouiter Molendina in eadem Bewlch. Inferius. condestruere facere: et reformare: pro suo Labore ad conuencionem suam dedi fl vi.” Dl. 26230/II. 5. 1. 1520.: „post reformacionem molendini simul cum tutamine aque wlgo gath.”
43. Dl. 26157. 4. 1. 1517. febr. 14., 6. 1. 1517. márc. 15., Dl. 26156. 9. 1. 1517. máj. 8. Mészégetésre uo., 15. 1. 1517. máj. 20.
44. A habarcskeverésre uo., 1517. máj. 7.: „laicis vii qui cimentum miscuerunt.”
45. Dl. 26156. 10. és 12. 1. 1517. máj. 10. és 17., továbbá uo., 14—15. 1. 1517. máj. 25—30.
46. Dl. 26183. 8—9. 1. 1517. szept. 18. és 29.
47. Dl. 26183. 8. és 9. 1. 1517. szept. 18.
48. Dl. 26183. 8., 9. és 10. 1. 1517. szept. 18., 30 és okt. 5.
49. Dl. 26216. 3. 1. 1518. febr. 25. és márc. 17. továbbá több más helyen.
50. Dl. 26215. 3. 1. 1518. nov. 14.—dec. 12. és másutt.
51. Az 1518. évi számadások több helyén.
52. Kiküldésükről Kanizsai Dorottya 1519. márc. 20-i levele, Dl. 25603, ottani tartózkodásukról az 1519. évi számadások számos tétele.
53. Dl. 26199. 11. 1. 1519. júl. 31—aug. 6.: „habuimus laboratores: In parkan”; uo., aug. 7—13.: „habuimus In parkan: heazok.” Dl. 26214. 11. 1. 1519. szept. 4—10.: „laboratores: In parkan heazok.”
54. Lásd 38. j.
55. Dl. 26221. 4. 1. 1520. máj. 2.: „cementaris pinte i.”
56. Dl. 26183. 8. 1. 1517. szept. 18.: „Ittem feria sexta ante mathej magistro francisco lapicide de buda ad labores fenestre palaci misi Budam ex commissione domini palatini ff vi.”
57. Uo., 9. 1. 1517. szept. 30.: „Ittem feria quarta post eundem festum laicis vii: qui hostia palacy lapicidinis de Soklyos ad iuuauerunt per d v dedi d xxxv.”
58. Uo., 10. 1. 1517. okt. 5.: „Ittem Magistro Paulo Lapicide de Soklyos propter taborem hostium et fenestrarum palacy secunda feria post festum sancti francisci ex commissione domini palatini dedi ff v.”
59. Dl. 26216. 3. 1. 1518. márc. 17.: „Lapicidinis”. Dl. 26193. 16. 1. 1518. márc. 15.: „laboratoribus lapicidinis”; uo., 1518. ápr. 4.: „exquo fuerunt lapicide quatuor”, és további tételekben ápr. 10-ig.
60. Dl. 26216. 14. 1. jobb hasáb (az 1518. ápr. 11—20. napokról szóló borkimutatásban): „Lapicidinis itals de Soklios p i” („de Soklios” áthúzva).

61. Lásd 31. j., továbbá Dl. 26192. 4. 1. 1518. nov.: „Lapidinis duobus: ad vnam ebdomadam qui locum fornacis vlgo pad: et caminum Magne stube laborauerunt et reformauerunt: pro laboracione eorum dedj fl ii.” Dl. 26193. 42—45. 1. 1518. nov. 15—dec. 18. tétélekben. Perényi Imre, Siklós, 1518. dec. 18-i levele Horváth Gergely ónodi várnagynak (Dl. 26215, 19—20. l.: „per illum currum qui venit ex debrew cum lapicidis.”
62. Dl. 26172. 9. 1. 1516. „Magistro petro lapidatori dedi de eodem molendino frugum cubulos xvi.” Dl. 26173. 1516.: „dedi ex commissione domini palatini lapicidinis: videlicet petro magistro: qui fuit antiquus bos: et carebat a dentibus.” Dl. 26169. 5. 1. 1516.: „Magistro petro italico dedi sales vii.” Dl. 26174. 1516.: „Item primo dedi Magistro petro italico lapidatori: de illo lardo: lardones ii”; uo., máj. 22—nov. 5.: „Magistro petro italico: cum suis seruitoribus dedi lardones ii.” Dl. 26181. 14. 1. 1517. nov. 5.: „ex commissione domini palatini dedi Magistro petro italico ff vii.” Dl. 26156. 4. 1. 1517.: „Item Magistro Petro italico, Lapidatorj dedi ex commissione domini palatini duo media vasa vini propter sallarium seruicy.”
63. Dl. 26215. 19—20. o. Perényi Imre, Siklós, 1518. dec. 18. Horváth Gergely ónodi várnagynak: „committimus vobis: vt presentibus visis: vt primum Is scilicet petrus istuc peruenerit: mox eidem currum vnum disponere velitis per quem vsque ad zwynye: ipsum deportari faciatis.” Dl. 26215. 1518. dec. 29.: „Feria quarta post festum Natiuitatis domini Ex commissione domini palatini et litteras eiusdem: per petrum lapicidam italum: ad castrum debrew vina vas media dedi ii.”
64. Dl. 26183. 9. 1. 1517. szept. 18.: „Eadem die Georgio lapicide de Myskolcz: qui lapides hosti celarj fabricauit dedi ff i.”
65. Dl. 26183. 7. 1. szept. 13.: „Ambrosio Lapicide de Myskolcz, pro secacione lapidum celarj dedi ff i.”
66. Dl. 26156. 15. 1. 1517. máj. 20.: „Item Magistro Blasio de dyosgyewr dedi pro vno camino cimenti in vigilia ascensionis domini ff iiiii.”
67. Dl. 26157. 4. 1. 1517. febr. 14.: „Eadem die cisoribus Lapidum Bohemis ad fodina (!) Aranyas pro congeries et particulis sex: vlgo vi Rakas, et quemlibet congeriem pro vno floreno ciserunt: et vna congeries: sex vlnas longitudinem habet: latitudinem vero cubitorum quatuor: et altitudinem similiter cubitorum quatuor habet et dedi eis fl vi.”
68. Dl. 26157. 6. 1. 1517. márc. 15.: „Eadem die pro cisura lapidum ad fodina (!) megyazo paulo syka dedi fl iii;” Dl. 26156. 9. 1. 1517. máj. 8.: „Paulo Syka de megyazo pro cisura lapidum: In festo scti Stanizlai dedi ff ii.”
69. Dl. 26156. 10. 1. 1517. máj. 10.: „magistro briccio carpentario quartusmet dedi ff iiiii;” uo., 12. 1. 1517. máj. 17.: „Magistro Briccio carpentario terciusmet pro suo seruicio dedi fl iiiii.”
70. Dl. 26183. 8. 1. 1517. szept. 18.: „Item Eadem die Blasio famulo meo: qui currum portauit post(?) magistrum Briccium carpentarium de pesth, ad laborandum tecturam palaci pro expensis dedi ff i d xxv.”
71. Dl. 26183. 9. 1. 1517. szept. 29.: „Magistro Briccio carpentario: de pesth, secundusmet ad tres septimanas, qui tectura palaci laborauit, In festo sancti Michaelis qui laborem finiuit dedi ff viii.”
72. Dl. 26156. 12. 1. 1517. máj. 17.: „Item eadem die pro quatuor carpentarys de Bewlch, ad tres dies dedi d LX.”
73. Dl. 26156. 14—15. 1. 1517. máj. 25—30.: „Item feria secunda qui carpentarys Ligna magna ad pallacia traxerunt per chigam, laicis vi per d v dedi eis d xxx / Item feria tertia ad eadem negocia laicis v per d v dedi d xxv / Item feria quarta pro eodem negocio laicis v per d v dedi d xxv / Item feria quinta: pro eodem negocio Laicis. v qui per chigam traherunt (!) per d v dedi eis d xxv / Item feria sexta Laicis iiiii qui silindria per chigam traherunt (!) ad tecturam domus d xvi / Item sabbato die Laicis quatuor qui per chigam traherunt dedi d xvi.”
74. Dl. 26216. 14. 1. 1518. ápr. 11—20.: „Carpentarys sclauis p ii.”
75. Dl. 25603. Kanizsai Dorottya, Valpó, 1519. márc. 20. Horváth Gergely ónodi várnagynak: „Egregie nobis dilecte, hos carpentarios nostros misimus sursum pro faciendis laboribus istic necessariis: quibus istic pro expensis dedimus florenos tres, committimus ergo vobis: vt laborem istic necessarium: vt informacionem inde haberemus: cum eisdem exerceri faciatis: dabit: eisdem victualia: quoad istic laborem exercere habebunt: comedere et bibere: si opus erit etiam aliquid parum expensam eisdem datis. vos scitis: qui labores istic faciendi sunt: cum illis ergo laboribus festinare faciatis: Nam et istic pro laboribus exercendis: ipsis necessariis sumus: volumus tamen istos labores prius consummari: quibus consummatis remittatis eosdem statim per currum aliquem ad Nos: Et detis iterum pro expensis viaticis florenos tres.”

- Megérkezésükről Dl. 26199. 7. 1. 1519. márc. 27.—ápr. 2.: „ad Ebdomadam: dominice Oculi Mei: in qua Carpentry quatuor: de walpo huc onnod pervenerant: destinat(?) domine palatine reedificandarum domorum lignearum atque parkan: vsum(!) Castri et illorum dati sal ii”; ugyanebben a sószámadásban jún. 13-ig hétről hétre szerepelnek. Dl. 26197. 6. 1. 1519. ápr. 3.: „In Eodem dominico die Letare ierusalem Carpentrys de walpo. quos domina palatina huc onnod. destinauerat vczt magistro Matheo cum quatuormet personis pro parualys expensis dedj fi.” Szerepelnek 1519. ápr. 3-tól jún. 13-ig a Dl. 26215. borszámadásban, ennek 12. lapján hazatérésükről: „item Carpentry repatriarunt ab hinc: ad walpo: feria secunda post festum pentechosten.” Kanizsai Dorottyá 1519. jún. 5-én Valpó várából Horváth Gergelynek írt erélyes hangú levelében sürgette hazaküldésüket (Dl. 25606): „Nos binas quoque litteras dedimus ad vos: ad quas nihil hactenus rescripsistis, et commiseramus per huiusdi litteras nostras: vt Carpentryos nostros remittetis domum: vere nescimus: qui labores tam maximi istic haberentur: vt hactenus consummari non potuissent: quos labores necessarios vidimus: et decies potuissent laborari per tantum tempus: Quare presentibus striccius vobis committimus: vt ipsos carpentryos quamprimum remittatis(!) ad Nos: Nam et istic habentur labores sufficientes: qui per ipsos disponi deberent.” A levél külsején utóiratként: „Carpentryos autem nostros: cum tot expensis dimitatis: Ne vel mendicare et depredari cogantur:.”
76. Dl. 26157. 7. 1. 1517. márc. 25.: „feria quarta post letare magistro Stephano quia hostia domorum noui palacy disposuit pro seruicio suo fl ii.” A „disposuit” kifejezés nem utal egyértelműen az ajtók készítésére, esetleg csak elhelyezésükre, felvasalásukra. Ez esetben István mester a más tételekben említett kováccsal azonos, aki ajtóvasalásokat is készített.
77. Dl. 26216. 3. 1. 1517. febr. 25.—márc. 15.: „feria quinta ante dominicam reminiscere feci educillare pro prebenda videlicet mensipari terciusmet: et vitripari secundusmet: media vas vini: et duravit vsque secundam feriam post dominicam letare i;” márc. 17.—ápr. 11.: „Feria quarta post dominicam letare feci iniciare pro prebenda videlicet Mensipari: ac magistro vitripari et Lapidinis media vas: et duravit post octauam pasce i.” Élelmezésükkel szerepelnek 1518. febr. 17.-től ápr. 10.-ig a Dl. 26193. számadás 16—17. lapján is.
78. Lásd 77. jegyzet.
79. Dl. 26157. 5. 1. 1517. márc. 15.: „Dominico die oculi magistro francisco vitripari ad therebes dedi pro expensis d L.”
80. Dl. 26157. 7. 1. 1517. márc. 25.: „feci laborare cum fabro Barnaba virghas ferreas xx d xxv.” Dl. 26156. 10. 1. 1517. máj. 10. után: „Item fabro barnaba: ad duos currus . . . item cum eodem fabro” és további tételek. Dl. 26181. 15. 1. 1517. dec. 4. után: „Item cum fabro Barnaba feci anuere(?) sarkulos: lapidinis.”
81. Dl. 26181. 16. 1. 1517. dec. 4. után: „feci laborare . . . cum Stephano fabro” több tételben szögekért, vasalatokért és szerszámokért fizetett összegekkel. Dl. 26188. 3. 1.: „Magistro fabro ad Mohi pro ferramentorum laboracione.” Dl. 26192. 5. 1. 1518. nov. 14.: „Magistro Stephano fabro pro laboracione ferramenti fornacis.” Dl. 26193. 27. 1. 1518. jún. 30.: „Magistro fabro Stephano de Mohj quj laboravit multa necessaria circa castrum dedi pro laboracione d L.”
82. Dl. 26215. 3. 1. 1518. nov. 14.—dec. 12.: „fornacis Magistro.” Dl. 26199. 7. 1. 1518. dec.: „ollipari qui In magno pallacio fornacem Magistrarat. ad huc Circa festum Natuiutatis domini . . . ad conuencionem sal iii.”
83. Lásd 57. és 73. jegyzet. Dl. 26181. 11. 1.: „paruorum laboratorum.”
84. Balogh Jolán: Későrenaissance kőfaragó műhelyek, I. közl. Az előzmények (Ars Hung. 1974/1. 50. o.): „Egy-egy hatalmasabb főúr udvarában azonban állandóan és több helyen is tevékenykedő műhely alakult ki. Ilyen volt az a műhely, amely Perényi Imre nádor különböző birtokain folyó építkezéseket (Siklós, Ónod) végbevitte.”
85. Lásd 74. jegyzet.
86. Dl. 26214. 7. 1. 1519. márc. 27-től heti tételekben mutatja ki a vár szükségére és a négy valpói ács élelmezésére fordított gabona, ill. lisztmennyiséget. Az ápr. 24.—30. hétnél: „ad vsum Castri: Et ad quatuor Comesaciones Carpentryorum: qui ipsi quottidie quatuor vicibus Comederunt.” Heti sódagajaikról a Dl. 26199., borellátásukról a Dl. 26215. 9—12. l.; az 1519. ápr. 3-i tételnél: „diebus singulis eorum vnám pintam vini.” A vár építkezésén dolgozó mesterek az állandó személyzettel együtt kenyéren, boron és són kívül marha- vagy birka-húst, halat, vaját, sajtot és sört kaptak, lásd például a Dl. 26193. 16—17. l. bejegyzéseit az 1518. febr. 17.—ápr. 10. között a nagy palotában dolgozó asztalosok, üvegesek és kőfaragók élelmezéséről.
87. Lásd 86. jegyzet továbbá több borszámadásban.
88. Dl. 26197. 6. 1. 1519. ápr. 3.: „pro parualys expensis dedj fi i.” Dl. 26211. 7. 1. 1519. jún. 10.:

- „Magistro Matheo Carpentario de walpo pro vt Jusserat domina graciosa in litteris suis. Eidem matheo aliquas expensas dare, dedj. fl. i.” Dl. 26207. 6. 1. 1519. jún. 13.: „Carpentarys de walpo videlicet Magistro Matheo cum quatuor met personis: ex commissione domine graciose ac ad litteras eiusdem pro via expensas dedi fl. iii.” Dl. 26198. 3. 1. 1519. jún. 12.: „Magistro Matheo Carpentario de walpo cum repatriauit ad walpo pro Juvamine ipsius dedi ferra iiiii.” Dl. 26199. 10. 1. 1519. jún. 13.: „Carpentarys de walpo vt repatriauerunt pro adiumento ipsorum: dati sunt sal iiiii.”
89. Lásd 62. jegyzet.
 90. Lásd 62. jegyzet.
 91. Lásd 68. jegyzet.
 92. Lásd 67. jegyzet.
 93. Dl. 26169. 4. 1.: „Ad vnum was Rwd circa secacionem lapidum pertinentem dedi fabro syn was iii.” 6. 1.: „pro magno swlyok ad secacionem lapidum pertinentem dedi syn was iii.”
 94. Dl. 26188. 2. 1.: „emi currus duos ferratos per quos feci Lapidés conducere pro edificio Castri.”
 95. Dl. 26219. 2. 1.: „Lapides fabricati xxv.”
 96. Uo.: „Item tegule iii.”
 97. Uo.: „Item Cimentum cum vna fornace.”
 98. Lásd 29. jegyzet.
 99. Dl. 26197. 8. 1.: „Eodem die In eodem nundinis Zikzo: pro Edificacionem domorum ligneorum. supra. domos. antiquos. asseres. feniev per. d. tres. In numero i emere feci fl. iii;” Dl. 26211. 7. 1.: „In nundinis Zikzo pro Copertura tecti parkan construenda sublaquearia: leech. Emere feci, iii, ac, Lxxx, In fl v.”
 100. Dl. 26156. 7. 1.: „Item in opido Zykzo In nundinis cum Michaele Zekel de Bewlch feci emere silindria iii vi ff iii.”
 101. Dl. 26219. 2. 1.: „Item Silindria iii.”
 102. Dl. 26197., 26211—3.
 103. Dl. 26169. 5. 1.: „Ad thaligas: cum quibus teram portant pro thengeli et fuerunt viii dedi syn was iiiii/Pro clauiculis magnis ad zarwfa pro copertura noui palacy: que fuerunt Lxvi dedi syn was xiiii.” Dl. 26184. 3. 1. 1518. apr.: „Nouem ligones ad necessitatem circuitus castri ferra iii / Ad eandem necessitatem circuitus castri feci laborare tres fossorium et dedi ferra ii / Cum eodem fabro feci laborare vnum sarkulum. chakan et dedi ferrum i / Ad paruas bigas. wlgo xiiii: thaliga pro laboracione karyka et thengel dedj ferra syn was ii.” Dl. 26182. 15. 1. 1517. dec. 4. után: „Item cum fabro Barnaba feci anuere (?) sarkulos: lapicidinis quo hostia celarj laborauerunt et fabricauerunt et dedi d iiiii”; uo., 17. 1.: „Cum eodem fabro feci laborare wlgo quinque Lywkazthoth: cum quo lapides fouisantur (?) d xv.”
 104. Dl. 26188. 3. 1. 1518. szept. 8.: „Magistro fabro ad Mohi pro ferramentorum laboracione ad necessaria castri dum oportunum fuit: videlicet ad calces ad: vectes: pro porte emelchew: In parkan exhistentis dedi ferra xi.” Dl. 26198. 3. 1. 1519. máj. 29.: „ad ambas portas. wlgo Emelchew: ad parkan: reforman(das) ad Calces: ad vectes et ad alia attinentia ferramenta exposita sunt ferra: senghwas Lx.”
 105. Dl. 26169. 7. 1. 1517. júl. 13.—okt. 18.: „Eciam a festo sancte margarete virginis vsque festum sancti Luce ewangeliste per telonium Luch venerunt ferri syn was iiiii xx.” Ugyanebben a számadásban 1516 évben feltehetően pünkösdtől 365 „syn was” bevételét jegyzik fel. 1518-ra Dl. 28188. 1. 1.: „In anno domini. 1.8. In thelonio Lwch: supervenerant ferra seng vas vii.” 1519-ben a jún. 12-től okt. 18-ig terjedő időszakra Dl. 26200. 1. 1.: „a festo penthechosten vsque festum Sancti Luce ewangeliste venerunt In thelonio: Lwch hoc anno: In: toto ferra singhwas iiiii xxvii.”
 106. Lásd 31. jegyzet.
 107. *Détszy Mihály*: Munkások és mesterek az egri vár építkezésein (1493—1596) II. Egri Múzeum 1964. évi évkönyve, 155—159. Az egri vár számára 1551-ben Bécsben vásároltak zöldmázás kályhacsempéket.
 108. Lásd 82. jegyzet.
 109. *Détszy*: Munkások és mesterek stb. I—II. Egri Múzeum 1963. és 1964. évi évkönyve.

DIE FRÜHE BAUPERIODE DER BURG ÓNOD

(Auszug)

Unter den Burgen des ehemaligen Komitats Borsod in Nordost-Ungarn spielte neben Diósgyőr die Burg Ónod — seit Ende des 16. Jhs. bereits als Grenzfestung gegen die Türken — die wichtigste Rolle. Von ihr sind nach Diósgyőr die beträchtlichsten Überreste erhalten. Doch zeugt von ihrer Vergangenheit auch ein recht reichhaltiges Urkundenmaterial. Dieses gibt nicht nur über die Baugeschichte der Burg, sondern auch über die Baupraxis der Gotik und Renaissance in Ungarn ausführliche Auskunft.

Ónod gehört nicht zur zahlreichen Gruppe jener Burgen, die nach dem Mongoleneinfall in der 2. H. des 13. Jhs. entstanden, sondern zu den wehrhaften Schlössern, die die aufsteigenden Adelsfamilien auf ihren neuerworbenen Gütern für ihren Familiensitz im 14—15. Jh. errichten liessen.

Das Gut Ónod erhielt 1343 Petrus von Bócs vom Anjou-König Ludwig I. dem Grossen als Besitz seiner Familie. Der später nach Ónod benannte, den Beinamen Czudar führende Petrus, Banus von Slavonien, liess um 1380 das ursprüngliche Schloss ungefähr 20 Km östlich von Miskolc, in der Tiefebene beim Sajó-Fluss bauen. Wie aus einer Urkunde Königs Sigismund von 1416 über die Teilung der Erbschaft zwischen den Söhnen von Petrus und seiner Brüder hervorgeht, hatte Petrus das Schloss rund um die Pfarrkirche der Ortschaft errichten lassen, wobei der Kirche ein „grosser Turm“ überbaut wurde. Die Söhne Peters erhielten zwei Seiten des Schlosses, sowie die Hälfte des Turms, ihr Neffe Benedictus die anderen zwei Seiten sowie die andere Hälfte des Turms, in welchem ein Gewölbe für den gemeinsamen Verwahrungsort der Familienurkunden bestimmt wurde. Das Schloss scheint also rechteckig gewesen zu sein, mit einem von den vier Flügeln umgebenen Hof, worin die Kirche stand. Dies entspricht dem frühesten Grundriss von 1662, jedoch sind auf diesem Kirche und Turm nicht mehr erkennbar, nachdem er bereits einen vielfach umgebauten Zustand darstellt, der jedoch die ursprüngliche Anlage beibehalten hatte.

Nach Aussterben der Czudar in 1470 kam Ónod in den Besitz der Rozgonyi's, die aber die Burg König Mathias Corvinus übergaben. Das königliche, bzw. Königinnenschloss verpfändete Wladislaus II. 1508 dem Adelsherrn János Tarczay, schenkte es sodann 1510 dem Gespan von Pozsony, Ambrosius Sárkány und seinen Brüdern, die es noch 1515 besaßen. Laut der Schenkungsurkunde stand das Schloss 1510 verödet und ohne jegliche Baulichkeiten.

1516 finden wir Gut und Schloss Ónod bereits im Besitz des Palatins Imre.

Perényi. Das Schloss lag sehr günstig als Absteigquartier auf den häufigen Reisen des Palatins zwischen seinen Familiensitzen in Nord- und Südungarn, Terebes und Siklós, sowie der Hauptstadt Buda. Dies, sowohl der 1510 erwähnte verwüstete Zustand dürfte der Grund gewesen sein, weshalb bereits 1516 grossangelegte Bauarbeiten in Angriff genommen wurden. Eine Anzahl von Verrechnungsbüchern aus den Jahren 1516—20 geben uns ausführliche Auskunft über diese.

Zunächst wurde ein „Keller“ und ein kleines Nebengemach, sowie ein Palast mit mindestens vier Räumen, darunter einem grossen Saal, oberhalb des Kellers errichtet. Der Bau dürfte einen Flügel des rechteckigen Schlosses gebildet haben und besass ein mit rotgefärbten Schindeln gedecktes Dach. Auf die Zahl und Beschaffenheit der Türen und Fenster lässt sich aus den Verrechnungen der Beschläge schliessen. Im grossen Saal wurde ein grosser Ofen aus Wiener Kacheln über einer steinernen Sockelplatte errichtet. Von den Einrichtungsgegenständen wird lediglich ein Betthimmel genannt. Um den Hof wurden 1519 über alten Baulichkeiten Bretterhäuser gebaut. Erwähnt werden noch eine Barbakane mit zwei Toren mit Zugbrücken, eine Bastion bei dem äusseren Tor, ein kleiner Garten, der Maierhof, sowie die Wassermühlen in Ónod und Nagyböcs.

Der Palastbau wurde 1516 begonnen und 1518 mit inneren Arbeiten vollendet. Aus den Verrechnungen ist uns ein Teil der Bauleute bekannt. Während keine Maurer genannt werden, sind mehrere Steinmetze erwähnt. Ein Palastfenster verfertigte Meister Franciscus von Pest, die weiteren Tür- und Fensterumrahmungen Meister Paulus von Siklós mit seinen Gesellen. Die Steinumrahmung der Kellertür lieferte Meister Georgius von Miskolc, die Steine dazu Ambrosius von Miskolc. Blasius von Diósgyőr (bei Miskolc) wurde für einen Ofen Kalk bezahlt. Der meisterwähnte Meister war Petrus Italus, der mit seinen Gesellen an mehreren Schlössern Perényi's als sein ständiger Angestellter tätig war. Auch werden „lápicide Itali“ erwähnt, die am Schloss Debrő und Ónod arbeiteten. Franciscus und Paulus scheinen ebenfalls Italiener gewesen zu sein, letzterer dürfte die erhaltenen Renaissance-Türen, Kamine und andere Arbeiten im Schloss Siklós 1517—18 verfertigt haben. Aus gesagtem kann man mit Gewissheit vermuten, dass auch der Palast von Ónod ein Renaissancebau gewesen war.

Das Dach des Palastes zimmerte 1517 Meister Briccius von Pest. 1519 schickte die Witwe des Palatins aus ihrer Burg Valpó in Südungarn vier Zimmerleute unter der Leitung des Meisters Matthäus nach Ónod. Auch Tischler, Glaser und Ofensetzer werden erwähnt jedoch ohne Namen. Die Beschläge, Nägel, sowie Werkzeuge und eiserne Bestandteile der Zugbrücken wurden durch die Schmiede auf dem Gut hergestellt. Handlanger (laici) werden bei der Errichtung des Daches erwähnt, die mit einer Winde Balken und Schindeln hochzogen, sowie den Steinmetzen bei dem Versetzen der Steinumrahmungen halfen.

Laut der Verrechnungen erhielten die Meister ausgedungenen Stück-, bzw. Zeitlohn in barem Geld, wie auch Naturalien, wie Lebensmittel, Verköstigung und Trunk.

Die Baumaterialien stammten zum Grossteil aus der Umgebung. Haustein

kam aus den nahegelegenen Steinbrüchen in Bükkaranyos und Megyaszó, Kalk aus Diósgyőr. In einem Inventar von 1520 werden auch Mauerziegeln erwähnt. Bretter, Latten, Schindeln, sowie Latten- und Schindelnägel kaufte man auf den Märkten der Nachbarstädte Szikszó, Miskolc und Sajószentpéter. Eisen lieferte der zum Gut gehörende Zoll bei der Furt in Tiszaluc, der jährlich 400—700 „Schieneisen“ einbrachte.

Nach 1520 sind schon keine Verrechnungen vorhanden. Doch scheinen nach diesem Jahr keine bedeutendere Arbeiten in Gang gewesen zu sein, nachdem der Palatin 1519 gestorben war. Die Niederlage bei Mohács in 1526 bedeutete auch in der Geschichte der Burg Ónod einen Wendepunkt und die frühe Bauperiode des Schlosses fand damals ihren endgültigen Abschluss. Das rasenüberwachsene, unebene Gelände innerhalb des äusseren Mauergürtels von der Mitte des 16. Jahrhunderts birgt vermutlich auch die Überreste der Bauten des späten Mittelalters.

Mihály Détsky